

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS”, CONSTANȚA
FACULTATEA DE LITERE**

REZUMAT

CEZAR PETRESCU ȘI VREMEA SA

**Conducător științific
Profesor universitar dr. DUMITRU TIUTIUCA**

**Doctorand,
RĂDULESCU (TĂNASE) SIMONA MĂDĂLINA**

**CONSTANȚA
2013**

Cezar Petrescu s-a ivit pe scena literaturii române într-un moment în care aceasta se căuta pe sine, încerca să-și definească propriul fâgaș în marea cultură europeană. Finalul primului război mondial și implicit formarea României Mari a declanșat profunde transformări și înnoiri în societatea românească, literatura fiind și ea marcată de noutate, dar mai ales de dorința de sincronizare cu literaturile europene. Este o perioadă de profundă efervescență creatoare, în care se afirmă și se dezvoltă romanul românesc, se profesionalizează scriitura și se maturizează literatura națională.

Studiul nostru „Cezar Petrescu și vremea sa” își propune să surprindă diferitele aspecte ale societății românești interbelice reflectate în proza romancierului, din perspectiva studiilor culturale. Având o creație literară amplă, cu tematică variată, am considerat potrivit să readucem în atenția contemporanilor personalitatea lui Cezar Petrescu și mai ales aspecte mai puțin cunoscute ale activității sale literare. Beneficiind de un corpus literar diversificat, de o reală galerie de personaje ce redau tipuri umane dintre cele mai diferite, ne-am propus, totodată, o abordare nouă a operei literare, bazată pe suportul teoretic și practic oferit de domeniul studiilor culturale, al teoriei și criticii literare.

Lucrarea este structurată în cinci capitole care pot fi grupate în două mari secțiuni – prima este de natură teoretică, iar cea de-a doua de cercetare literară.

Partea teoretică este integrată **Capitolului I – Ce sunt studiile culturale ?** – și își propune să clarifice și să stabilească legături între domeniul literaturii și cel al studiilor culturale.

1.1. Literatura și studiile culturale

Jonathan Culler, încercând să definească și să elucideze locul și rolul culturii, conchide simplu: „Literatura reprezintă în aceeași măsură și zgomotul culturii și informația ei. Este și forța entropică și capital cultural. Este un tip de scriere care cere interpretare și implică criticii în probleme de sens”.¹ Astfel, literatura devine „o practică culturală specifică”², aflată în legătură cu mecanismele culturale ce aparțin societății la un moment istoric dat.

Profesorul american Jonhatan Culler, în noua sa „Teorie literară” constată că ultimul deceniu a adus o reorientare, o restructurare și o revigorare a studiilor literare. Teoria literară a

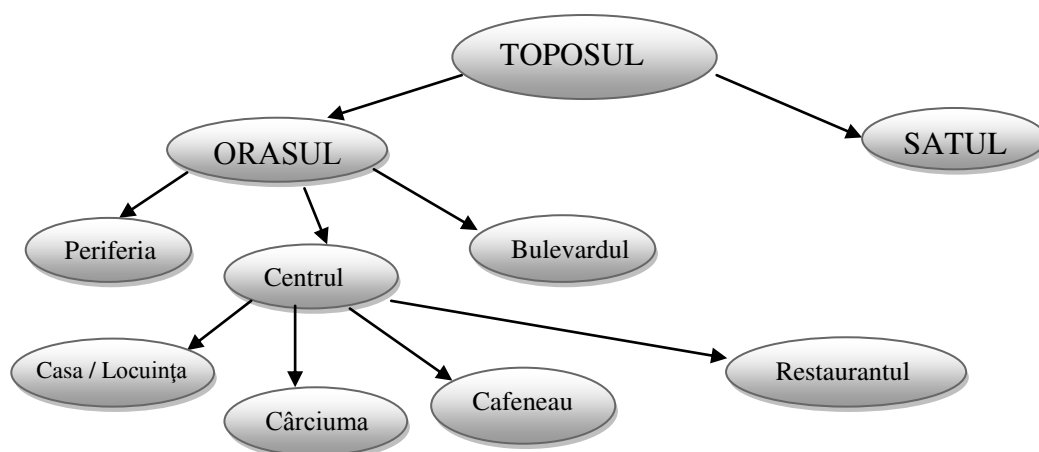
¹ Culler, Jonathan – *Teoria literară*, Editura Cartea Românească, București, 2003, p. 51

² Idem, p. 53

avut o influență majoră în această schimbare, întrucât teoria este privită ca un grup de „practici reprezentative”, pe scurt „ceva de genul cultura în sensul cel mai larg al cuvântului”.³ Astfel, acest nou domeniu, al studiilor cultural, a devenit un domeniu interdisciplinar, complex și destul de greu de definit. Profesorul Culler consideră că teoria literară și studiile culturale de fapt coexistă și funcționează împreună: „«teoria» e teoria și studiile culturale – practica. Studiile culturale reprezintă punerea în practică a ceea ce numim «teorie».(...)»

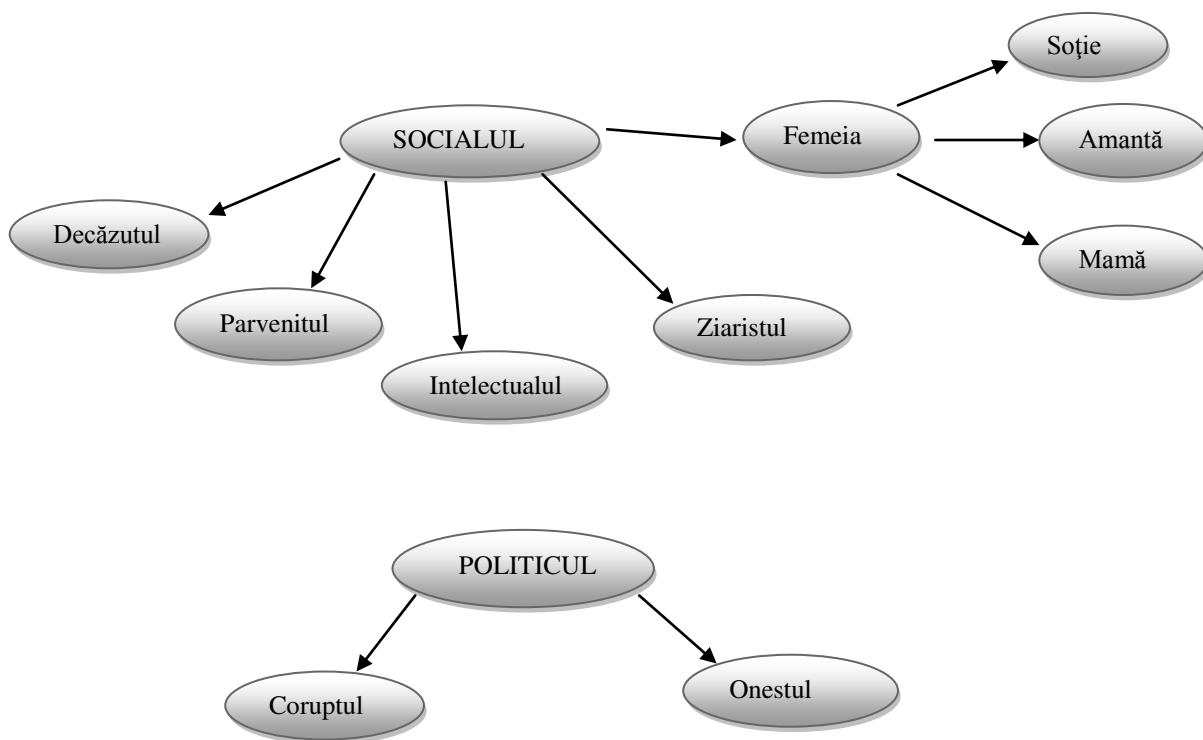
Scopul studiilor culturale este înțelegerea funcționării mecanismelor culturale, cu precădere în lumea modernă: cum funcționează producțiile culturale, cum se construiesc și se organizează identitățile culturale independente și de grup, într-o lume a comunităților diverse și eterogene, a puterii de stat, a industriei mass-media și a corporațiilor multinaționale. În principiu, „studiile culturale includ studiile literare, investigând literatura ca practică culturală specifică.”⁴

Urmând modelul structuralismului, cultura și viața societății unei epoci reflectată într-o scriere literară, pot fi urmărite din unghiuri diferite, pot fi fragmentate pe mai multe paliere, redate schematic astfel:

³ Culler, Jonathan – *Teoria literară*, Editura Cartea Românească, București, 2003, p. 52

⁴ Ibidem

Privite în sens invers, toate aceste secțiuni, coroborate, reconstituie imaginea unei epoci și implicit a unei culturi.

1.2. Ce sunt studiile culturale ?

Pentru a înțelege mai bine locul și rolul studiilor culturale am pornit de la definirea termenilor utilizați – *studiu*, *cultural*, *cultură*. Referindu-se la cel din urmă, definițiile antropologilor converg spre ideea conform căreia cultura este un domeniu vast, bazat pe binomul om-societate, al cărei obiect de studiu este greu de identificat, putând fi integrat în arii de interese foarte variate. De aici se observă și lipsa unor metode specifice, a unor teorii sau a unor principii specifice studiilor culturale care sunt nevoite să apeleze la teorii și metodologii din lingvistică, antropologie, critică literară, artă, psihologie și chiar filosofie, pe care le adaptează apoi propriilor scopuri.

După părerea lui Harold Bloom „studiile culturale nu și-au câștigat încă respectul academicienilor”⁵. Acesta afirma în lucrarea sa „The Western Canon” că „departamentelor de studii britanice de azi li se va schimba denumirea în departamente de studii culturale, unde benzile desenate avându-l ca protagonist pe Batman, televiziunea, filmele și muzica rock îi vor înlocui pe Chaucer, Shakespeare, Milton, Wordsworth și Wallace Stevens.”⁶

⁵ Brooker, Will – *Teach Yourself Cultural Studies*, NTC Publishing Group, 1999, p.1

⁶ Ibidem

Este lesne de observat că studiile culturale au devenit un domeniu de cercetare interesant și foarte „în vogă”. De aceea, unii cercetători l-au privit cu neîncredere și cu ironie, considerându-l o altă metodă „trendy” de predare-învățare, care înlocuiește metodele educaționale tradiționale. Teoreticienii progresiști susțin și promovează studiile culturale deoarece, potrivit lor, cultura a devenit subiect de studiu în locul societății, privită ca temă generală de cercetare. În mediul academic, studiile culturale aparțin atât laturii umaniste, artelor sau științelor sociale, cât și domeniului științelor sau al tehnologiilor.

Privind studiile culturale ca pe un joc de cuvinte, „a language game”, se remarcă o diferență clară între studierea culturii și studiile culturale. Chiar dacă studiul culturii se realizează în antropologie, sociologie, literatură etc., în largi spații geografice și instituționale, acesta nu este parte integrantă în studiile culturale pe care Tim Hall⁷ le definea ca „un mănunchi sau o formație de idei, imagini și practici care furnizează modalități de a vorbi despre o anumită temă, activitate socială sau loc instituțional din societate, împreună cu formele de cunoaștere și conduita asociată cu aceasta.”⁸

Studiile culturale se conturează astfel ca un domeniu nou, un proiect intelectual aflat în continuă evoluție și multor teoreticieni le este foarte greu să le încadreze într-o disciplină.

Întrucât se regăsește în zone de activitate atât de variate, profesorul de sociologie Tony Bennett își exprima părerea față de studiile culturale definindu-le drept „un domeniu interdisciplinar în care perspective din diferite discipline pot fi atrase în mod selectiv pentru a analiza relațiile dintre cultură și putere. (...) Studiile culturale observă toate acele practici, instituții și sisteme de clasificare prin care îi sunt insuflate unei populații anumite valori, credințe, abilități, rutine ale vieții și forme de conduită.”⁹

Autorul lansează ideea unei strânse legături între realitate, cu regulile pe care le implică, și moralitate, cu normele ce se regăsesc în mentalitatea și atitudinea populației. Socialul, și mai ales politicul, se pot folosi de aceste elemente pentru a schimba conduite și norme, valori și concepții.

⁷ Tim Hall este lector la Departamentul de Geografie și Geologie din cadrul Cheltenham and Gloucester College of Higher Education și susține cursuri de Geografie Umană (Human Geography) – o ramură a Științelor Sociale care studiază popoarele, comunitățile și culturile lor specifice, cu accent pe relațiile dintre acestea

⁸ Barker, Chris – *Cultural Studies. Theory and Practice*, Sage Publications Ltd., London, 2000, p.6

⁹ Idem, p.7

1.3. Caracteristicile studiilor culturale

Chiar dacă studiile culturale sunt greu de definit, nu înseamnă că obiectul lor de studiu poate fi orice. De aceea, de-a lungul istoriei au fost stabilite anumite caracteristici ale acestui vast domeniu. Studiile culturale examinează practicile culturale și relațiile cu puterea, analizează contextul social și politic în care se manifestă, cercetează cultura privită ca obiect dar și ca loc al acțiunii și al criticii politice, evaluează societatea modernă.

1.4. Studiile culturale – evoluția istorică

1.4.1. Inițiatorii studiilor culturale

Printre inițiatorii studiilor culturale se remarcă Matthew Arnold cu lucrarea sa „Cultură și Anarhie”(1869) clădită pe teza că „societatea se îndreaptă către anarhie și doar cultura o poate salva”¹⁰, întrucât aceasta devine un „studiu al perfecțiunii” al cărei angrenaj este bazat pe moralitate, pe valori sociale oneste și sănătoase. În susținerea acestei idei a adus polemici și argumente, uneori de tăietură satirică.

Un alt scriitor ce a influențat evoluția studiilor culturale a fost Frank Raymond „F.R.” Leavis care, prin „Culture and Environment” (1933) scrisă împreună cu colegul și fostul său student Denys Thompson, privește cultura și societatea ca pe două elemente foarte diferite: prima este un fel de Munte Olimp în care se află marii creatori – Shakespeare, Dante, Jane Austin, dar nu și James Joyce sau Virginia Woolf – iar cealaltă, lipsa ieftină de gust a vieții moderne. Cartea lui Leavis poate fi privită ca un ghid al Studiilor Culturale ce urmărește să-l învețe pe cititor să primească în mod critic textele și artefactele culturii contemporane. Este inedită în epocă abordarea sa: le cerea studenților să-și imagineze „ce ar crede un marțian despre civilizația noastră dacă ar avea la dispoziție doar un ziar după care să își formeze o părere”.¹¹ Spre deosebire de mulți profesori care predau azi Studiile Culturale, Leavis desconsidera cultura modernă și le impunea cursanților săi să aibă cunoștințe din publicitate sau jurnalism doar pentru a-i determina să înțeleagă elementele stridente ale noii culturi, astfel încât să i se opună.

1.4.2. Fondatorii studiilor culturale

După părerea lui Johnatan Culler, studiile culturale moderne au o dublă origine. Mai întâi derivă din structuralismul francez al anilor 1960 care „tratează cultura (inclusiv

¹⁰ Idem, p.7

¹¹ Ibidem

literatura) ca pe o serie de practici ale căror reguli sau convenții trebuie descrise.”¹² În lucrarea intitulată „Mitologii”(1957), Roland Barthes realizează „scurte «interpretări» ale unor activități culturale variind de la luptele profesioniste și reclamele la mașini și detergenți, până la obiecte culturale mitice precum vinul francezesc și creierul lui Einstein.”¹³ Barthes caută să descifreze sensurile miturilor mergând către surse istorice îndepărtate, demonstrând că ceea ce este considerat natural, normal astăzi, a fost creat întâmplător, accidental.

Cealaltă sursă a studiilor culturale contemporane o constituie „Centrul pentru Studii Culturale Contemporane” (CSCC) al Universității Birmingham, înființat în 1964, unde a fost folosită pentru întâia oară denumirea de „studii culturale”. În 1972, Centrul publica primul număr al „Tezelor pe tema studiilor culturale” pentru a „defini și a ocupa un spațiu” și de „a plasa studiile culturale pe harta intelectuală”.¹⁴ Fondatorii acestei teorii au fost Richard Hoggart (n.1918), Raymond Henry Williams (1921-1988), Edward Palmer Thompson (1924-1993) și Stuart Hall (n.1932). Toți proveneau din rândul clasei muncitoare și au fost preocupați de problematica noțiunii de cultură în societatea britanică de după al doilea război mondial, aflată într-o etapă de refacere materială dar și spirituală, în care Marea Britanie era invadată de „cultura americană populară” ce influența profund mentalitatea publică. Acești intelectuali s-au considerat obligați să susțină cultura oamenilor simpli, a noii clase muncitoare, aflată în competiție cu cea a claselor înalte.

De-a lungul vremii conceptul a evoluat, s-a răspândit în întreaga lume ajungând să analizeze toate tipurile de culturi: cultura superioară, subcultura, cultura publică, cultura populară, cultura maselor, cultura tineretului, cultura modei, cultura negrilor, cultura postmodernă, cultura poscolnoală etc. Fiind un domeniu atât de vast, studiile culturale își însușesc teorii și metodologii din antropologie, sociologie, psihologie, lingvistică, critica literară, teoria artei, muzicologie, filosofie, politologie. Studiile culturale preiau tot ce este nevoie din orice disciplină și îl adaptează propriilor scopuri.

1.4.3. Alte contribuții

Deși unele voci consideră că Roland Barthes și John Berger nu au prea multe lucruri în comun cu studiile culturale (Barthes este adeseori omis din scrierile de istorie a studiilor

¹² Culler, Jonathan – *Teoria literară*, Editura Cartea Românească, București, 2003, p.53

¹³ Ibidem.

¹⁴ Sardar, Ziauddin; Van Loon, Borin – *Câte ceva despre Studii culturale*, Curtea Veche Publishing, București, 2001, p. 26

culturale, iar Berger este menționat foarte rar), există câteva aspecte prin care se poate spune că cei doi indică o cale notabilă de urmat în cadrul acestei discipline. Lucrările lor – „Mitologii” (1957) scrisă de Barthes și „Ways of Seeing” (1972) a lui Berger – continuă, de fapt, abordarea lui Raymond Williams, și anume studiul textelor populare, moderne, din plăcere. „Cei doi au în comun intenția de a analiza limbajul vizual al culturii contemporane. Prin acest studiu aprofundat, ei își propun să prezinte sensurile ideologice ale publicității moderne, fotografiile din reviste și jurnalismul”¹⁵.

1.5. Studiile culturale – prezent și perspective

Progresul societății, dezvoltarea mass-mediei a dus la internaționalizarea studiilor culturale, disciplină apărută inițial în Marea Britanie. Deși evoluția sa este remarcabilă, iar complexitatea domeniului s-a accentuat, încă nu se poate vorbi despre studii culturale privite ca o disciplină de studiu, ci rămâne un ansamblu de interese intelectuale, având avantajul de a prelua metode și seturi de instrumente de lucru de la multe alte discipline. Dacă ar deveni o disciplină, studiile culturale și-ar pierde prospețimea și chiar s-ar transforma în alte discipline precum antropologia, sociologia sau psihologia. Privite ca un ansamblu de interese intelectuale convergente sau divergente, care reflectă puterea sub toate aspectele ei, studiile culturale au un viitor luminos. Privite ca mișcare de disidență, acestea rămân deschise tuturor posibilităților neașteptate. „Doar în calitate de mișcare intelectuală autentic disidentă, în toate formele sale, pot studiile culturale să-și respecte promisiunea inițială.”¹⁶

CAPITOLUL II – CEZAR PETRESCU – RECEPTAREA CRITICĂ

Dovedindu-se un foarte bun observator al vremii sale, Cezar Petrescu își începe activitatea scriitoricească într-o perioadă plină de frământări istorice, sociale și politice, impunându-se mai întâi ca un aprig și înfocat gazetar, apoi ca un scriitor realist, multe dintre nuvelele și romanele sale fiind inspirate din fapte și evenimente reale sau pornind de la realități sociale. De aceea, apreciază că scriitorul trebuie să surprindă realitățile societății în care viețuiește, deoarece nu poate rămâne insensibil la problematica acesteia, la zbaterile și la frământările sale.

¹⁵ Brooker, Will – *Teach Yourself Cultural Studies*, NTC Publishing Group, 1999, p.41

¹⁶ Sardar, Ziauddin; Van Loon, Borin – *Câte ceva despre Studii culturale*, Curtea Veche Publishing, București, 2001, p.173

În acest capitol am prezentat modul în care opera și personalitatea lui romancierului au fost receptate de critică.

Am pornit de la afirmația lui Al. Piru, conform căreia „asupra lui Cezar Petrescu, scriitor cu o bogată carieră literară de peste patru decenii (...) opinia critică nu pare încă fixată”¹⁷. Întrucât valoarea de piață a operei sale a depășit-o pe cea impusă de critica literară, mulți dintre contemporanii săi l-au privit cu invidie și au minimalizat calitatea creației sale literare. Cel care a dus constant o campanie în acest sens a fost G. Călinescu, iar cei ce i-au urmat l-au continuat, cu anumite excepții. S-au punctat părerile exprimate de Eugen Lovinescu, G. Călinescu, Tudor Vianu, Pompiliu Constantinescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Camil Petrescu, Ion Bianu, Felix Aderca, Scarlat Struțeanu, Al. Philippide, Nicolae Steinhardt, Perpessicius, Ion Bălu, Horia Stancu, Mihai Gafița și alții. În *Arta prozatorilor români*, Tudor Vianu, comparând romanele lui Ionel Teodoreanu cu cele ale lui Cezar Petrescu, remarcă meritul celui din urmă: „acest spațiu este mult dilatat la Cezar Petrescu, care își analizează personajele când strămutându-se în interiorul lor, când privindu-le din afară.”¹⁸ Eseistul recunoaște rolul prozatorului la clădirea modelului românesc în literatura noastră, situându-l „printre autorii care au contribuit la înflorirea cotermporană a romanului”, fiind „fără îndoială acela care dispune de cel mai întins câmp de observație. Nimeni altul, alături de el, n-a erijat o frescă la fel de completă a societății noastre.”¹⁹ Ceea ce-i reproșează scriitorului este faptul că, deși realizează analize „foarte întinse în suprafață, îmbrățișând un număr mare de situații și reacții sufletești”, nu coboară în profunzimile acestora. Este o analiză jurnalistică, ce „nu depășește (...) nivelul unor generalități ale reflecției, sub care simțim că pot fi straturi mai profunde, mai inedite.”²⁰ Mai târziu, în *Istoria literaturii române contemporane 1941 – 2000*, Alex. Ștefănescu este mai tranșant în privința receptării lui Cezar Petrescu, amendându-l serios pe acesta pentru concesiile făcute regimului politic de după 1945, la sugestia editorului și exegetului său Mihai Gafița. În *Istoria critică a literaturii române – 5 secole de literatură*, Nicolae Manolescu îl consideră pe Cezar Petrescu „cel mai prodigios dintre romancierii populari din interbelic,”²¹ apreciindu-i vasta cultură literară și

¹⁷ Cezar Petrescu, *azi*, în „Cezar Petrescu, Opere”, vol.I, Editura Minerva, București 1985, p. VII

¹⁸ Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Editura 100+1 Gramar, București, 2002, p.293

¹⁹ Ibidem

²⁰ Idem, p.294

²¹ Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române, 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p.772

remarcând stilul jurnalistic observabil în romanele sale, dar și abilitatea cu care își „confectionează” scrierile ce dau „impresia de autenticitate”²².

CAPITOLUL III – CEZAR PETRESCU – PAR LUI – MÊME

Acest capitol relevă omul și scriitorul Cezar Petrescu din propria-i perspectivă, pe baza mărturisirilor făcute în presa vremii sau în corespondența purtată cu familia sa, în special cu surorile sale.

În numeroasele interviuri acordate, prozatorul a povestit despre începuturile sale literare, despre procesul de creație al scrierilor sale și nu s-a ferit să-și exprime convingerile raportate la locul și rolul scriitorului în epoca interbelică, o epocă cu profunde frământări sociale, politice, dar mai ales culturale. Prozatorul considera că scriitorul trebuie să se implice în viața societății. Chiar dacă nu are o participare activă și directă la viața politică, „artistul este cetățean al unei patrii și contemporan al epocii sale. Este influențat sau influențează ritmul vieții politice și sociale.”²³ Referindu-se la criticii vremii sale, Cezar Petrescu nu se sfiește să afirme că mulți dintre aceștia „se recrutează din cei care au eșuat scriind romane insipide și ilizibile”²⁴, pentru ca apoi să puncteze faptul că „este nevoie să vezi, nu să observi. Să ai darul de a vedea ceea ce nu înregistrează aparatul fotografic. Detaliul de mică importanță, dar definitiv. Amănuntul de o valoare sintetică, pentru a caracteriza un om sau o situație.”²⁵ Este nemulțumit de opiniile multor critici contemporani lui care au găsit în cărțile sale doar lipsuri, nerecunoscându-i niciodată talentul literar sau măcar vreun merit, ci i-au considerat întreaga creație o mare risipă de maculatură. Trecând pragul către comunism odată cu societatea românească, Cezar Petrescu nu rămâne consecvent crezului său artistic formulat cu câțiva ani înainte și este prins în vârtoarea schimbărilor ideologice, căzând pradă demagogiei și nonvalorii culturale. Din corespondența cu surorile sale, am observat un om prăbușit interior, dezamăgit de aceste schimbări, care acceptă compromisuri. Într-o discuție purtată în 1953 cu Henri Zalis, romancierul îl declara „Acum, mai mult ca oricând, știu că am ratat frumos proiectul. Nu caut explicații eșecului meu. Știu doar un singur lucru: că nu mi-am canalizat talentul, l-am risipit.”²⁶ Este prea mult spus că și-a risipit talentul. Cezar Petrescu a

²² Idem, p.773

²³ Frumușeanu, Victor, *De vorbă cu d. Cezar Petrescu*, în *Dreptatea*, an III, nr. 380, din 16 ianuarie 1929, p.2

²⁴ *Creator, creație și ... creaturi*, conferință ținută la Ateneul Român în 17 aprilie 1943, publicată în *Mauscriptum*, nr. 4 (5), 1971, p.123

²⁵ Ibidem

²⁶ Zalis, Henri, *Un mare scriitor în penumbră*, în *Universul cărții*, an I, nr. 6, iunie 1991, p.3

scris convins fiind că vocea sa este auzită în epocă, iar acest lucru s-a întâmplat cu prisosință. Dezamăgirea sa cea mai mare este aceea că nu și-a finalizat mărețul proiect, de fapt, că nu a reușit să-și respecte promisiunea făcută neamului său, pe care l-a îndemnat permanent către valorile românești autentice. S-a lăsat purtat de valul succesului la public, încântat de tirajele fantastice pentru acea vreme, și a ignorat valoarea literară, profunzimea stilului. Scriitorul este conștient de talentul său, de ușurința cu care se exprima, cu care crea sau găsea subiectele cărților sale, iar acest talent i-ar fi oferit un alt statut în fața posterității dacă l-ar fi canalizat către scrieri mai mult cumpănite, primând calitatea și nu cantitatea.

CAPITOLUL IV - SPAȚIUL CITADIN

Migrarea spre oraș l-a preocupat pe Cezar Petrescu, datorită dificultăților de a-ți face un viitor într-un oraș necunoscut, mai ales după război. Citindu-i opera, am reținut faptul că sentimentul dezrădăcinării, al înstrăinării de locurile natale (sat, oraș provincial) îi stăpânește pe mulți dintre eroii săi. Ideea că „ruperea de pământ este nocivă”²⁷ răzbate din întâmplările și situațiile aduse de scriitor în fața cititorilor.

Acest capitol are mai multe subcapitole și prezintă universul rural și urban al perioadei interbelice, așa cum este zugrăvit în câteva romane ale lui Cezar Petrescu: „Calea Victoriei”, „Dumineca orbului”, „Carlton”, „Cheia visurilor”, „Adăpostul Sobolia”, „Apostol”, „Greta Garbo”, „Plecat fără adresă”, „Oraș patriarhal”, „Miss România”.

4.1. Câteva considerații privind tematica, universul rural și citadin

Realitățile surprinse în operele sale sunt luate din viața provinciei sau a capitalei. Au fost preluate și aspecte din realitatea satelor, în special acelea intrate pe făgașul urbanizării, grație bogățiilor subsolului. Nu de puține ori, în cadrul aceleiași opere acțiunea pendulează dintr-un mediu în altul, dintr-un loc în altul, iar când își dorește ca lectorul să cunoască personajul în totalitatea sa, scriitorul îl urmărește și peste hotare - „Greta Garbo”. S-a întors către sat pentru că acesta este locul de unde au plecat mulți dintre eroii cărților sale. Este mediul modest dar sănătos, în care s-au format până la vârsta adolescenței, a tinereții. Concepția scriitorului este că mediul rural este sănătos, în timp ce orașul alterează moralitatea umană, pervertește individul.

4.2. Provincia și capitala

²⁷ Stancu, Horia – *Cezar Petrescu*, București, 1957, p.7

Referindu-ne la mediul în care trăiesc personajele prozatorului, am surprins cele două fețe ale orașului: provincia și capitala, marginea și centrul. Viața în orașul provincial este doar aparent liniștită, cere să i te adaptezi ca să poți rezista, nu ești asimilat cu ușurință. Eroii se retrag din capitală spre orașe mai liniștite, tânjesc după agitația metropolei și aluneca spre monotonie. Lipsa unor preocupări majore, banalul cotidian, absența căldurii și a înțelegerii celor din jur, precum și un psihic labil sunt factori care au generat de multe ori ratarea provincială, instalarea înstrăinării, sentimentul solitudinii, izolarea. Romanele lui Cezar Petrescu oferă destule exemple în acest sens: Adina Buhuș („*Oraș patriarhal*”), Ștefan Sântion, tatăl lui Adrian Sântion („*Plecat fără adresă*”), Alina Gabor („*Greta Garbo*”). Cealaltă față a orașului – capitala – își găsește în opera lui Cezar Petrescu un loc aparte, nelipsind din scrierile sale de mare întindere: „*Calea Victoriei*”, „*Dumineca orbului*”, „*Carlton*”, „*Adăpostul Sobolia*” și chiar în „*Oraș patriarhal*”.

4.2.1. Bucureștiul văzut de alții

Acest capitol prezintă o altă față a capitalei, cea văzută de călătorii străini – diplomați, scriitori – care au pășit pe aceste meleaguri. . Mulți dintre aceștia au remarcat avântul cu care orașul a trecut de la condiția de „cetate a lui Bucur” la cea de „metropolă europeană”. Paul Morand, petrecând mult timp în România în calitate de diplomat francez, a apreciat ospitalitatea poporului, farmecul locurilor, frumusețea și eleganța doamnelor și nu în ultimul rând modernizarea și deschiderea spre Occident a capitalei.

4.3. „Capitala care ucide”

Dacă străinii erau fascinați de fața strălucitoare a orașului întrucât nu se așteptau ca la porțile Orientului să găsească o metropolă occidentalizată, scriitorii autohtoni și cei că pășeau în capitală cu speranța împlinirii viselor vedeau un oraș care frânge destine și care mutilează suflete. Orașul „ucide” sentimente, speranțe, visuri, năruie destine și chiar aduce moarte. Romanele asupra cărora ne-am îndreptat atenția sunt „*Calea Victoriei*”, „*Dumineca orbului*”, „*Cheia visurilor*”, „*Carlton*”, „*Adăpostul Sobolia*”. Foarte multe adevăruri despre existența și viața Bucureștilor ne oferă scriitorul prin intermediul principelelui Anton Mușat din romanul „*Calea Victoriei*”. Acesta îl avertizează pe Ion Ozun, poet și mai târziu ziarist, proaspăt sosit în Capitală că pentru a percepe corect opiniile multor cunoscători ai marelui oraș, trebuie mai întâi să-i înțelegi farmecul „așa cum se afla înainte de pospăiala lui de

modernizare și de occidentalizare”²⁸. Și tot el susține că Bucureștiul e mai aproape de Orient decât de Occident, iar ca să înțelegi oamenii și stările prezente trebuie să te întorci la vremea lui Caragea și a lui Constantin Moruzi. Motiva că în acele timpuri se află „rădăcinile stărilor de azi, năravurile și tradiția, tot ce-i bun și ce-i rău, ce ne-a dat viața și ce ne-a pierdut. Occidentalizarea e numai lustru: a schimbat Podul Mogoșoaiei cu Calea Victoriei.”²⁹ Pe parcursul prezentăm impactul pe care l-a avut mutarea în capitală a familiei Lipan („Calea Victoriei”): pentru Ana însemna distracție, lume bună, pentru Costea accesul la Universitate, pentru Sabina forfotă, bâlci iar pentru mezin, pentru Nelly, capitala era un garaj fabulos din care nu lipsea nicio marcă de automobil. Surprindem astfel metamorfozele interioare ale personajelor, unele trăind încântare, altele deziluzie, iar altele cădere spirituală. Chiar și tânărul scriitor venit din provincie cu speranța împlinirii profesionale, trăiește decepția și neîmplinirea, întrucât este nevoit să accepte compromisuri pentru a supraviețui în marele oraș. Pentru alte personaje reîntoarcerea în capitală, aduce redeschiderea unor răni vechi și profunde. Este cazul celor doi tineri din romanul „Dumineca orbului” – Gina Alimănescu și Sergiu Miclăuș. Destinul lor, coroborat cu neîncrederea apropiaților, le aduce prăbușirea și reîntoarcerea în provincie, considerată locul unde se vindecă sufletul.

4.4. Calea (Victoriei) spre strălucire sau decădere

Calea Victoriei – sintagmă simbolică pentru metropola țării, sâmburele plin de semnificații pentru inima Bucureștilor – l-a acaparat pe scriitorul și pe gazetarul Cezar Petrescu. În toate romanele sale în care acțiunea se petrece în Capitală sau se mută dintr-un alt loc în București, Calea Victoriei devine un „personaj” de care depind alții. Ne reține atenția o metaforă a principelui Anton Mușat prin care definește impunătoarea arteră a Bucureștilor: „tenia aceasta de stradă lungă – prelungă și strâmbă, cotită, sucită, corcită, unde toți își vântură o viață tot atât de strâmbă, cotită, sucită, corcită.”³⁰ În cartea Ioanei Pârvulescu, Calea Victoriei din Bucureștiul interbelic, este „artera principală a orașului. E o stradă cu tradiție, strada lumii elegante și moderne. Este locul unde de două ori pe zi, la amiazi și seara, bucureștenii își fac plimbarea. Locul unde te arăți, unde îți întâlnești cunoscuții, unde afli senzațiile zilei, unde închei afaceri și, mai ales, unde faci cunoștințe noi.”³¹ Aici se împlinesc vise și tot aici se frâng destine.

²⁸ Petrescu, Cezar – *Calea Victoriei. Dumineca orbului*, Editura pentru Literatură, București, 1967, p.57

²⁹ Ibidem

³⁰ Petrescu, Cezar – *Calea Victoriei. Dumineca orbului*, Editura pentru Literatură, București, 1967, p.61

³¹ Pârvulescu, Ioana – *Întoarcere în Bucureștiul interbelic*, Editura Humanitas, București, 2007, pp.114-115

4.5. Cârciuma. Cafeneaua. Restaurantul

Dezvăluim o altă față a capitalei – locul unde personajele se refugiază de zgomotul și agitația orașului, pătrunzând într-o altă lume. Fie că sunt localuri luxoase sau din mahala, acestea oferă clipe de uitare. Tot în aceste spații se pun la cale planuri politice, strategii și campanii gazetărești, se uneltește sau se distruge.

4.6. Locuința

În funcție de rangul și statutul social al personajelor sale, Cezar Petrescu a creionat locuințe luxoase, case impunătoare, dar și mansarde aglomerate. Interiorul reflectă sufletul personajelor sale – Gică Elefterescu, ministrul, are o casă impunătoare, „fațada nu dădea direct în stradă” iar spațiul de la casă până la stradă era o „vastă peluză de gazon, cu bordură de flori și arbuști, trandafiri pitici. Peluza era despărțită spre latura dinafară, pre trecătorii de pe trotuar, de un grilaj de fier și aramă cu zăbrele ascuțite în chip de lance.”³² Pe măsură ce au prosperat, eroii lui Cezar Petrescu și-au schimbat și traiul, autorul remarcând acest fapt și notându-l în scrierile sale, oferind posibilitatea cititorului să aibă o viziune completă despre personaj, despre schimbarea opticii sale privind viața.

4.7. Bucureștiul subteran

Am arătat o altă față a capitalei pe care Cezar Petrescu o cunoștea cu siguranță și care apare discret în operele sale. Este vorba de viața de noapte a orașului care se desfășoară în cabarete, cârciumi, hoteluri ieftine și chiar pe stradă. Femeile elegante și cochete sunt înlocuite cu femei palide, încercănate, de condiție morală incertă, obligate să-și ducă viața pe străzi sau în localuri rău famate, ținând companie bărbaților dornici de distracție.

CAPITOLUL V – CONDIȚIA UMANĂ

În opera sa, Cezar Petrescu a relevat și reacția interioară a oamenilor în fața problematicii sociale. Găsim eroi care-și pierd echilibrul interior și se prăbușesc. Apreciind valoarea scriitorului, Perpessicius afirmă că este „unul din cei mai sensibili martori ai epocii sale, ispitit neîntrerupt de probleme și aspirând cu adevărat să ne dea o comedia umană axată în meridianul nostru”.³³

³² Petrescu, Cezar - *Calea Victoriei. Dumineca Orbului*, Editura pentru Literatură, București, 1967, p.298

³³ Perpessicius – *Mențiuni critice*, vol. III, Editura Minerva, București, 1971, p.189

5.1. Destinul omenesc

Acest subcapitol aduce în atenție faptul că destinele personajelor sunt influențate și de locurile în care trăiesc: în ruralul orășenizat, în citadinul provincial sau în metropolă. Unii dintre ei se adaptează ușor sau mai greu, iar alții rămân niște veșnici neadaptați. Existența altora a stat sub semnul neprevăzutului. Edificatoare sunt romanele „*Carlton*” și „*Adăpostul Sobolia*”, destinele și viețile oamenilor fiind ruinate de cutremur și de război.

5.2. Misterul feminin

Am evidențiat locul pe care îl ocupă femeia în romanele lui Cezar Petrescu, surprinsă în diferite ipostaze și atitudini. Elena Lipan și fiicele sale - Ana și Sabina – din romanul „*Calea Victoriei*”, Luminița Vardaru din „*Întunecare*”, Adina Buhuș din „*Oraș patriarhal*”, Baby Năgară din „*Cheia Visurilor*”, Lavinia Madu și Antoaneta din „*Adăpostul Sobolia*” sunt doar câteva dintre personajele feminine supuse unor adevărate radiografii. Multe dintre ele au un rol important în desfășurarea acțiunii, uneori chiar hotărând soarta altor eroi ai cărților: Alina Gabor din „*Greta Garbo*” și Margareta Căuș din „*Miss România*”. Un alt aspect al universului feminin surprins de Cezar Petrescu este preocuparea acestora pentru modă. Toamna, când Capitala „se revarsă” pe străzi, pe marile bulevarde, femeile cu mersul lor felin în toalete de sezon își cercetau reciproc modelul pălăriilor din fetru, blănurile moi. Scriitorul reține chiar și detaliile vestimentației feminine ale epocii: „rochiile se mai scurtaseră încă un deget și pălăriile își mai expropriaseră încă trei degete din perimetru.”³⁴ În acea toamnă, pălăriile erau asemenea unor coșulețe minuscule „înfipte cu gura în jos pe frunte, până peste nas, peste urechi, peste sprâncene”.³⁵ Interesul pentru moda vestimentară îl întâlnim și la Camil Petrescu, cvasi-comilitonul său.

5.3. Ziaristul

Am supus atenției condiția gazetarului interbelic, mai ales ca Cezar Petrescu a creionat acest tip de personaj bazându-se pe propria experiență jurnalistică. Regăsim astfel diferite tipuri de gazetari: unii dornici să ilustreze în mod obiectiv realitatea, păstrându-și verticalitatea morală, alții aserviți puterii politice, nevoiți să scrie articole la comandă. Un personaj reprezentativ este Ion Ozun din romanul „*Calea Victoriei*”, un tânăr poet dornic de afirmare, care sosește în București cu același tren în care călătorea și familia magistratului

³⁴ Petrescu, Cezar - *Calea Victoriei. Dumineca Orbului*, Editura pentru Literatură, București, 1967, p.42

³⁵ Ibidem

Lipan. Tânărul va cunoaște momente de disperare văzând că nimeni nu-i întinde o mână, odată ajuns în București. Nici măcar prietenul ce-i găsisese o cameră în „bursucăria” lui chir Panaioti, într-o mansardă de pe Calea Victoriei, nu-l ajută, din contră, râvnește la puținii bani pe care-i avea Ozun la sosirea în Capitală. După multe încercări eșuate prin redacții, amânări fără speranțe, deznădejdea, foamea și frigul l-au forțat pe proaspătul candidat la celebritate să bată la ușa romancierului Teofil Steriu – personalitate marcantă a culturii – și să nu se dea bătut până nu-i spune scriitorului tot păsul său. Îndrăzneala a fost un pas hotărâtor, întrucât Steriu îl ajută, recomandându-l presei, și de aici ascensiunea lui Ion Ozun, care devine apoi gazetar cunoscut și de temut în lumea jurnalistică. Alte tipuri de gazetari sunt reprezentate de Mirel Alcaz din romanul „Calea Victoriei”, Iorgu Hortolomeu și Lucian Potolea din „Cheia Visurilor”, Filip Filipovici din „Miss România”, acesta din urmă fiind ziaristul fără scrupule care se ghidează după zicala „Publicul înghite !”

5.4. Intelectualul

În acest subcapitol este evidențiată condiția intelectualului în societatea interbelică, transformările acestuia determinate de mediul social în care trăiește. Am prezentat imaginea dascălului din romanul „Apostol” care, dezinteresat, se preocupă de binele comunității din care face parte. Fiecare dintre personajele intelectuali ai romanelor lui Cezar Petrescu este unic. Inevitabila prăbușire îi prinde pe toți, reacțiile lor fiind diferite. Intelectualul lui Cezar Petrescu este totuși un înfrânt, chiar dacă se vede realizat material sau un om de temut pentru o anumită categorie de „rechini” ai vremii. Retragera în sine, ascunzând nefericirea, scepticismul, găsirea liniștii doar în singurătatea camerei la masa de scris reprezintă câteva soluții la care au recurs anumiți intelectuali.

5.5. Parvenirii și decăzuții societății – Învingătorii și învinși

Este reliefată dorința de împlinire, ambițiile justificate sau nu ale unor personaje, ascensiunea sau înfrângerea destinului. Setea de parvenire îl domină la început pe Paul Năgară din „Cheia visurilor”, a cărui putere financiară sporește odată cu extinderea întreprinderilor și cu exploatarea lor. Parvenirea îi schimbă comportamentul față de cei asemenea lui care aveau alt mod de a se îmbogăți, de a strânge capital: stoarcerea unei fabrici, a unei bănci. Și unii și alții intră în aceeași categorie a parveniților pe orice cale. Treptat acesta realizează că scopul vieții este altul și se retrage la țară, departe de tumultul orașului. O categorie aparte a personajelor din scrierile lui Cezar Petrescu este reprezentată de învingători și de învinși. Dacă în orașul provincial, aplicând legea, magistratul Costantin Lipan se

considera un învingător, mutarea lui în Capitală nu este o izbândă, ci o înfrângere în plan profesional. Neputând să-și mențină verticalitatea în relația cu ministrul Elefterescu, acesta este un învins, inclusiv în plan familial. Sergiu Miclăuș și Gina Alimănescu se întorc în București după doi ani vindecați sufletește, fiind învingători. Ajunși aici, o serie de întâmplări contribuie la prăbușirea lor: Gina cade din nou în mrejele celui care o părăsise în urmă cu doi ani, iar Sergiu revine la patima jocurilor de noroc, decepționat de Gina. Urmărindu-i pe învinșii lui Cezar Petrescu, găsim o notă comună multora dintre ei, materializată în insul care ajuns sus se trezește singur, cu un dezechilibru interior; abia atunci înțelege cât este de nefericit.

5.6. Omul politic

Sunt ilustrate metehnele acestei categorii umane. Gazetar înverșunat, romancierul nu s-a ferit să critice în presa vremii, ca și în romanele sale, atitudinea politicianilor, prezentându-i în ipostaze realiste și creionându-le portrete veridice. Fiecare dintre romanele sale surprinde fauna politică a timpului. Viața Capitalei solicită mult individul, acolo fiind locul unde se țeseau numeroasele și încâlcitele ițe, nu numai ale afacerilor, ci și ale politicii. Lumea politică și financiară din București, care își disputa petrolul, neinteresată de grijile celor mulți, este supusă unei veritabile analize de laborator. Politicienii se tem de marii bancheri, petroliști și alți industriași, știindu-i capabili în a le schimba soarta și cariera și de aceea acceptă compromisurile acestora și se lasă șantajați. Un exemplu este ministrul Elefterescu, pe care bancherul Iorgu Hagi-Iordan îl are la mână cu afaceri necinstite – acte false – privind obținerea propriei locuințe. La rândul lui, ministrul îl șantajează pe subalternul său Constantin Lipan, forțându-l să închidă dosarul lui Iordan.

Cezar Petrescu a creat un univers uman complex, aflat în căutarea fericirii, după cum fiecare înțelege acest concept - un univers cu învingători și învinși, nu un univers al utopiei, ci unul al realității.

Bibliografie selectivă

I. Opera lui Cezar Petrescu

Petrescu, Cezar, *Cheia visurilor*, Editura Națională Mecu S.A., București, 1945

Petrescu, Cezar, *Războiul lui Ion Săracu*, Editura Națională Mecu S.A., București, 1945

Petrescu, Cezar, *Despre scris și scriitori*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1953

Petrescu, Cezar, *Vino și vezi ! Nuvele*, Editura Tineretului, București, 1954

Petrescu, Cezar, *Însemnări de călător. Reflecții de scriitor*, Editura Cartea Rusă, București, 1958

Interviuri în periodice

Bârna, Vasile, „De vorbă cu romancierul Cezar Petrescu” în *Arta*, anul I, nr.1, din 21 mai 1941, p.1,7

Dianu, Romulus, „Cu d-l Cezar Petrescu despre el și despre alții”, în *Rampa*, anul XIV, nr.3328, din 25 februarie 1929, p.1,3

Dianu, Romulus, „Politica noastră culturală. De vorbă cu Cezar Petrescu”, în *Rampa*, anul VIII, nr. 2413, din 11 noiembrie 1925, p.1

Donea, Valer, „Judecata din urmă a lui Cezar Petrescu”, în *Adevărul literar și artistic*, anul XV, nr. 787, din 5 ianuarie 1936, p. 5

Frumușanu, Victor, „De vorbă cu d. Cezar Petrescu”, în *Dreptatea*, anul III, nr. 380, din 16 ianuarie 1929, p.2

Articole publicate de Cezar Petrescu în

• *Curentul*

„Mania crizelor”, anul I, nr. 166 din 1 iulie 1928, p.1

„Ofensiva cărții”, anul I, nr. 167 din 2 iulie 1928, p.1

„Băeții d-lui prefect”, anul I, nr. 169 din 4 iulie 1928, p.1

„The right man in the right place”, anul I, nr. 172 din 7 iulie 1928, p.1

„Miracolul sau falimentul sionist”, anul I, nr. 172 din 7 iulie 1928, p.1

„Liberalii, dușmanii grâului”, anul I, nr. 178 din 13 iulie 1928, p.1

„*Vintilă fudulul și Vintilă milogul*”, anul I, nr. 185 din 20 iulie 1928, p.1
„*Miracolul stabilizării*”, anul I, nr. 186 din 21 iulie 1928, p.1
„*Autonomism și regionalism*”, anul I, nr. 192 din 27 iulie 1928, p.1
„*A plecat ? Ducă-se !*”, anul I, nr. 200 din 4 august 1928, p.1

• ***Neamul românesc***

„*Minciuna judecății critice*”, anul XIX, nr. 69 din 28 martie 1924, p.2
„*Literatura, expresie a societății*”, anul XIX, nr. 90 din 21 aprilie 1924, p.1

• ***Cuvântul***

„*Aproape de orient*”, anul II, nr. 66 din 28 ianuarie 1925, p.1
„*Premiile literare*”, anul II, nr. 70 din 1 februarie 1925, p.1
„*Bile și bilețele*”, anul II, nr. 74 din 6 februarie 1925, p.1
„*O expoziție românească la Paris*”, anul II, nr. 80 din 13 februarie 1925, p.1
„*Cercul artistic*”, anul II, nr. 97 din 5 martie 1925, p.1
„*Politica de expansiune a Italiei*”, anul II, nr. 99 din 7 martie 1925, p.1
„*Soare de primăvară*”, anul II, nr. 102 din 11 martie 1925, p.1
„*Seceta necesară*”, anul II, nr. 134 din 17 aprilie 1925, p.1
„*Se părăginesc casele Hasdeilor*”, anul II, nr. 146 din 6 mai 1925, p.1
„*Cifre care supără*”, anul II, nr. 147 din 7 mai 1925, p.1

II. Bibliografie critică despre opera lui Cezar Petrescu

În volume:

Aderca, Felix, *Contribuții critice*, vol. II, Editura „Minerva”, București, 1983
Aderca, Felix, *Mărturia unei generații*, Editura Aius, Craiova, 2007
Bălu Ion, *Cezar Petrescu*, Editura Albatros, București, 1972
Călinescu, G., *Cronici literare și recenzii 1932-1933*, Editura Minerva, București, 1992
Călinescu, G., *Istoria literaturii române*, compediu, Editura Minerva, București, 1983
Cernat, Paul, Manolescu, Ion, Mitchievici, Angelo, Stanomir, Ioan, *Explorări în comunismul românesc*, vol. I – II – III, Editura Polirom, Iași, 2004, 2005, 2008
Cioculescu, Șerban, *Aspecte literare contemporane 1932 – 1947*, Editura Minerva, București, 1972

III. Bibliografie critică generală

Dicționare

Zaciu, Mircea, Papahagi, Marian, Sasu, Aurel (coord.), *Dicționarul scriitorilor români*, M – Q, vol III, Editura Albatros, București, 2001

*** *Dicționarul general al literaturii române*, Academia Română, coordonator general Eugen Simion, vol. V, P – R, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006

*** *Dicționarul Explicativ al Limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996

Studii despre București

Arghezi, Tudor, *Cu bastonul prin București*, Editura Minerva, București, 1972

Basterra, Ramon de, *Opera lui Traian*, Institutul European, Iași, 2011

Caragiale, Ion Luca, *Despre lume, artă și neamul românesc*, Editura Humanitas, București, 2012

Dimitriu, Dragu Victoria, *Doamne și Domni la Răspântii Bucureștene*, Editura Vremea, București, 2008

Doicescu, Graziella, *Captivantul București interbelic*, Editura Vremea, București, 2008

Eliade, Mircea, *Profetism Românesc*, vol.1: *Itinerariu spiritual; Scrisori către un provincial; Destinul culturii românești*, Editura Roza Vânturilor, București, 1990

Studii culturale

Barker, Chris, *Cultural Studies. Theory and Practice*, Sage Publications Ltd., London, 2000

Barthes, Roland, *Mitologii*, Editura Institutul European, Iași, 1997

Berger, John, *Ways of Seeing*, British Broadcasting Corporation and Penguin Books Ltd, 1972

Brooker, Will, *Teach Yourself Cultural Studies*, NTC Publishing Group, 1999

Ciugureanu, Adina, *Efectul de boomerang*, Editura Institutul European, Iași, 2008

Dobrescu, Paul; Bărgăoanu, Alina; Corbu, Nicoleta, *Istoria comunicării*, București, Editura Comunicare.ro, 2007

Hall, Stuart – *Encoding, Decoding*, în vol. *The Cultural Studies Reader*, edited by Simon During, Routledge, London and New York,

III. Alte surse

Arhiva Cezar Petrescu aflată la Biblioteca Academiei Române

IV. Bibliografie internet

<http://ro.scribd.com/doc/125443621/Boliac-Cezar-Acvila-Strabuna>

<http://ebookbrowse.com/culture-and-anarchy-matthew-arnold-pdf-d185889397>

<http://ro.scribd.com/doc/37510388/Istoria-Comunicarii>

<http://www.scribd.com/doc/57695591/15/Richard-Hoggart-The-Uses-of-Literacy>

<http://archive.org/details/culturesociety17001850mbp>